

II. Függetlenség Hogyan élünk?

Morálfilozófiai hagyományunk olyan gondolkodóktól származik, akik a szűkösség körülményei közt éltek, nem tudván, hogy azokat a véges forrásokat élük fel, amelyektől utódaik léte függ majd. Amennyiben írásaikban egyáltalán nyoma van az erkölcsi ítéletalkotás gyakorlatában rejlő bármiféle feszültségnek, akkor az a boldogságra való törekvés és a kötelességtudat közt feszül. A kantiánus számára a kötelesség mindennél előbbre való, s a boldogság keresése alárendeltje annak. Az arisztoteléus számára a boldogság a legfőbb jó, az erény pedig elérésének az eszköze: hogy miként viselkedünk másokkal, azt a barátságnak és igazságosságnak a körülményekből adódó követelményei kell, hogy vezéreljék. Nem várhatjuk, hogy egy arisztotelészi erkölcsiségből egyértelmű szabályok legyenek megfogalmazhatók, Kant követőitől viszont csak egy rideg és tiltó számadást remélhetünk az emberi erényről. Láthatjuk, hogy még az általunk megélt környezeti válság előtt sem vélekedtek a filozófusok egyformán arról, hogyan élünk. Remélték azonban, hogy az erényes élet és a kötelességtudó élet – rendes körülmények között – egybeesik majd, s hogy mindkettő élvezni fogja jámbor érzéseink támogatását.

Ember és természet törékeny egyensúlyát a viszály és a betegség tartotta fenn e filozófusok idejében. Az egyensúlyt végzetesen megbontotta az orvostudomány, s rendszerint az valamely pusztító járvány révén állt csak helyre, erre viszont nem törekedhetünk, ahogy reménykednünk sem ildomos benne. Akkoriban az erényes élet részeként tartották számon, hogy az ember feláldozza magát a gyermekeiért. A családi életet, a szülők iránti tiszteletet és az utódok szeretetét tekintették az erkölcsös élet táptalajának, s kitérni előlük szégyenletesnek minősült. A túlnépesedés nem volt napirenden, s a források végessége csupán az emberi halandóság példázataként került szóba, nem pedig mint fenyegetően közelgő csapás. Ama első, fagyos felkiáltását a modern kornak azonban – Zarathustra hírhozását az *Übermensch*-ről, aki művész és akrobata egyben, ám nem apja, s nem is királya senkinek – érthetjük felhívásként is: formáljuk át az emberiséget! Mi legyünk a faj, amely hátat

Megjegyzés [U1]:

Megjegyzés [U2]: *all-encompassing* – de ez nem Kant! Nem "mindenre kiterjed/mindent átfog", stb! Hanem mindennél előbbre való

Megjegyzés [U3]: Ahogy nem várható, hogy egy arisztotelészi erkölcsiségből egyértelmű szabályok legyenek megfogalmazhatók, úgy az emberi erénynek csak egy rideg és tiltó leírását remélhetjük Kant követőitől.

Megjegyzés [U4]: *forbidding*

Megjegyzés [U5]: *pious sentiments*

Megjegyzés [U6]: *not one that we should aim at or hope for.*

fordít a szaporodásnak, a faj, amely kioltja magát!¹

Megjegyzés [U7]: *brings itself to an end.*

A felebaráti érzület azt sugallja, hogy segítsük a szegényeket, s akik betegek, ezzel is növelve a föld terhét. A szereteteink és az idegenek iránti kötelességeink egyaránt a modern orvoslás igénybevételét várják el, ami olyan források felemésztésére hív fel bennünket, amelyeket képtelenek vagyunk újra feltölteni. A mértékletesség sarkalatos erényének előnyös ökológiai hozadéka van. Az igazságosság erénye viszont tiltja számunkra, hogy mértékletességet tukmáljunk olyan népekre, amelyek csak a közelmúltban kezdték élvezni a jólétet és szabadságot, amelyet mi és az elődeink legalább egy évszázada ismerünk. Az együttérzés, mellyel a ma élők szükségletei iránt viseltetünk, a természetes erőforrások hasznosítására, kiaknázására, sőt akár elpusztítására indíthat bennünket; az alázat viszont az ellenkező irányba mutat, megtiltva számunkra, hogy bolygassuk szeretett tájainkat vagy háborgassuk az ökoszisztémák kényes egyensúlyát, bármennyire is sértjük ezzel a meglévő érdekeket és igényeket. Rachel Carson *Néma tavasz* című könyve nyomán tiltakozni kezdtek a DDT ellen, mely megölte a rovarokat és velük együtt elpusztította a teljes táplálékláncot, amelynek a részei voltak. A kampány sikeres volt; ebből kifolyólag a moszkító-populáció felszökött Afrikában, s milliószám haltak meg gyerekek maláriában, akik egyébként nem haltak volna meg.²

Megjegyzés [U8]: *piety*

Megjegyzés [U9]: *Silent Spring*

Megjegyzés [U10]: *who might otherwise have survived*

Ezeknek az ellentmondásoknak a fényében – miként más fennálló vagy kibontakozóban lévő konfliktusoknak a tükrében is – joggal vélhető, hogy a moralitást teljesen újra kell gondolnunk, oly módon, hogy abban – lehetőség szerint – összeegyeztethető legyen a személyes kötelesség és az ökológiai alázat. Vagy talán a földnek nem tartozunk elszámolással?³ Vajon nem arra kellene törekednünk, hogy a lehető legkisebb széndioxidfoltot hagyjuk magunk után; hogy sebezhető anyaként bánjunk a földdel, akinek hálával és szeretettel tartozunk; hogy tiszteljük, amit a természet létrehoz, s hogy csak olyan ételmezt együnk, amelyet annak rendje és módja szerint vetettek és arattak – állatokat talán egyáltalán nem is fogyasztva, ugyanakkor szerényen

Megjegyzés [U11]: *ecological piety*

Megjegyzés [U12]: *carbon footprint*

Megjegyzés [U13]: *frugally*

¹ Nietzsche ökológiai jelentőségéről lásd Sloterdijk: op. cit.

² Donald Roberts, et al.: *The Excellent Powder: DDT's Political and Scientific History*, Indianapolis, 2010, 4. és 5. fejezet.

³ Stephen Clark: *Gaia and the Forms of Life*, in R. Elliot és A. Gare (szerk.): *Environmental Philosophy*, New York, 1983; Meyer-Abich: op. cit.; stb.

és csendesesen élve, mint egy tibeti szerzetes?

Amikor a „mindennél szentebb” moralizáló hangoztatását olvasom az ökológia keresztes lovagjaitól, bevallom, a vadászszellem kap erőre bennem. Arisztotelész hangját hallom, aki a nagylelkűség és nemeszívűség erényeit magasztalja, s arra int, hogy barátság nélkül az igazságosság csak fél erény, és hogy a barátság a közös törekvést jelenti a jóra, amibe egyaránt beletartozik, hogy adunk és kapunk, ahogy a bátorság és a veszély is. Az ökopuritánok csak feszengve illenek e képbe, s amúgy is könnyen elveszik a víg társaság kedvét, hisz a szemétszályon kívül, mely kíséri minden ünnepünket, egyében sem jár az eszük. Szeretném hinni, hogy a környezetvédelmi feddhetetlenséghez nem kell lemondani az élet minden vidámságáról, s különösen nem arról az örömről, amely egy olyan kiváltságos faj tagjaként tölt el, amely bármely másikat képes megenni, ami csak útjába kerül.

A megoldás kulcsa – úgy vélem – az, hogy törődünk az otthonunkkal, miközben nem önmegettartóztatóan vagy fukarkodva, hanem mértékletesen és megfontolt nagylelkűséggel éljük az életünket, úgy, hogy az megszépítse és megújítsa a föld ama darabkáját, s a közösséget, melyhez kötődünk. Igenis számít, mit eszünk – ügyeljünk rá, hogy ne vegyük meg a hozzánk pusztítás árán eljutó termékeket. Ne vásároljunk tehát szupermarketben; csak olyan állatok húsát fogyasszuk, amelyeket emberséges és fenntartható módon tartottak vagy ejtettek el; tartózkodjunk az előrecsomagolt termékektől és keressük a helyben termelt élelmiszert. S talán otthon kellene eltöltenünk a szabadságunkat, vagy legalábbis valamelyik ismerős és visszatérően látogatott helyen, ahova a bolygó felégetése nélkül is eljuthatunk. Nem kellene a környezetre nézve káros, húsevő háziállatokat tartanunk, macskákat és kutyákat. És családban kellene élnünk, osztozva az erőforrásokon, nem azért, hogy egymás testmelegét hasznosítsuk (bár az sem rossz), hanem hogy létrehozzuk azt a spirituális erőforrást, amitől a föld léte függ: ez pedig az otthon, s a hozzá való kötődésünk.

Ezek az elvek a jólétre és a szabadságra épülnek, melyekről csak olyan áron tudnánk lemondani, amit legtöbbünk nem hajlandó megfizetni. Kis kiigazításokról van szó – jók a léleknek, s kihozzák belőlünk a legjobbat. Ám lényegében a lelkiismeret megnyugtatásának az eszközei ezek: keveset kívánnak tőlünk, és semmi olyat, amit nehezen viselnénk, kivéve talán azt az

Megjegyzés [U14]: *plot of earth*

előírást, hogy éljünk családban. A nehéz rész abban rejlik, miként valósítsuk meg az *oikophiliát* a gyakorlatban. Hiszen ez azt jelenti, hogy társulunk másokkal azért, hogy a polgárok életét élhessük; azt jelenti, hogy ellenállunk a rendezetlenségnek, érkezzon bár alulról a társadalmi nihilizmus formájában, vagy felülről az oikofób diktátumok formájában; azt jelenti, hogy megteremtjük és ápoljuk a jó szomszédságokat. Azt jelenti, hogy aktívan továbbadjuk a következő nemzedéknek minden tudásunkat és hozzáértésünket, áthatva utódainkat a gondoskodás szellemével, melyet tetteinkkel magunk is tanúsítunk. Ez nem könnyű, türelem kell hozzá és áldozat. De ahol szeretet van, a kevés is gazdaggá tesz, ahol pedig gyűlölség, mi haszna bárminek?